

Prądnik. Prace Muz. Szafera	30	189–206	2020
-----------------------------	----	---------	------

KRZYSZTOF OŻÓG

Instytut Historii UJ
ul. Gołębia 13, 31-007 Kraków
email: krzysztof.ozog@uj.edu.pl

WYBOISTA DROGA WŁADYSŁAWA ŁOKIETKA DO KRÓLEWSKIEJ KORONY

Władysław Łokietek's bumpy road to the royal crown

Abstract. The article presents the process of restoration of the Kingdom of Poland at the end of the 13th and the beginning of the 14th centuries. The author presents the aspirations of several Piast princes and Wenceslaus II of the Czech Přemyslid Dynasty to the royal crown in Poland and the related rivalry for the Kraków throne. It shows in detail the political fate of Władysław Łokietek, Prince of Kuyavia, until his royal coronation in 1320.

Key words: The Kingdom of Poland, royal coronation, Kraków, Władysław Łokietek

WSTĘP

Siedemset lat temu, 20 stycznia 1320 r., w katedrze na Wawelu został ukoronowany na króla Polski książę Władysław Łokietek i ta koronacja należy do kluczowych wydarzeń w dziejach polskiego państwa i narodu. Godność królewska podkreślała bowiem suwerenność polskiej monarchii i jej miejsce w świecie chrześcijańskim. Droga księcia brzesko-kujawskiego Władysława do korony królewskiej była długa i naznaczona wieloma politycznymi przeciwnościami, które zdołał przezwyciężyć, jak to napisał Jan Długosz, z godną podziwu wytrwałością jako *mąż od młodości aż do podeszłego wieku silny duchem i czynem*¹. Aspiracje Łokietka i kilku jemu współczesnych książąt piastowskich do królewskiej korony nawiązywały do tradycji Królestwa Bolesławów, mocno zakorzenionej poprzez dziejopisarstwo w świadomości elit dworskich.

¹Jana Długosza *Roczniki czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, tłum. J. Mrukówna, ks. IX, Warszawa 1975 (dalej cyt.: *Roczniki IX*), s. 224; *Ioannis Dlugossii Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae*, lib. IX, Varaviae 1978 (dalej cyt.: *Annales IX*), s. 180. Z literatury poświęconej Władysławowi Łokietkowi i jego drodze do tronu należy wymienić: O. Balzer, *Królestwo Polskie 1295–1370*, t. 1–3, Lwów 1919–1920, t. 1, s. 348–448; t. 2, s. 130–248; E. Długopolski, *Władysław Łokietek na tle swoich czasów*, Wrocław 1951, s. 1–201; J. Baszkiewicz, *Polska czasów Łokietka*, Warszawa 1968, s. 39–136; tenże, *Odnowienie Królestwa Polskiego 1295–1320*, Poznań 2008; J. Bieniak, *Wielkopolska, Kujawy, ziemie sieradzka i łęczycka wobec problemu zjednoczenia państwowego w latach 1300–1306*, Toruń 1969.; H. Łowmiański, *Początki Polski*, t. VI, cz. 2: *Polityczne i społeczne procesy kształtowania się narodu do początku XIV wieku*, Warszawa 1985; H. Samsonowicz, *Łokietkowe czasy*, Kraków

KRÓLESTWO BOLESŁAWÓW

Pierwsi Piastowie, twórcy polskiej monarchii, na krótko sięgnęli po tytuł królewski. Jako pierwszy koronował się na króla Bolesław Chrobry w Wielkanoc 18 kwietnia 1025 r. Po rychłej śmierci Bolesława jego ukochany syn Mieszko II objął tron i został koronowany na króla². Kontynuował on mocarstwową politykę swego wielkiego ojca, ale z dużo mniejszym powodzeniem i po klęskach w starciach z cesarstwem oraz Rusią Kijowską oraz buncie braci Bezpryma i Ottona musiał w 1032 r. zrzec się tytułu królewskiego³. Kryzys monarchii piastowskiej i najazd księcia czeskiego Brzetysława w 1039 r., który zniszczył wielkopolskie centrum państwa, nieomal nie doprowadził do całkowitej jego zagłady. Z wielkim wysiłkiem odbudował władztwo piastowskie Kazimierz Karol Odnowiciel, syn Mieszka II, ale nie zdołał już sięgnąć po koronę królewską⁴. Dopiero jego następcą Bolesław Szczodry, mający także w późniejszej tradycji przydomek Śmiały, w szczytowym okresie swych rządów został namaszczone i ukoronowany na króla w Boże Narodzenie 1076 r., zapewne za zgodą papieża Grzegorza VII, choć niektórzy badacze to w wątpliwość⁵. Jednak wielki konflikt wewnątrz monarchii wywołany nazbyt ambitną polityką zagraniczną władcy, nadmierną eksploatacją poddanych, ich niesprawiedliwym traktowaniem oraz targnięcie się w 1079 r. na życie biskupa krakowskiego Stanisława, który występował w obronie społeczeństwa, doprowadził do upadku królewskiej władzy Szczodrego⁶. Piastowie na długo utracili królewską godność, a ich państwo rozpadło się w XIII w. na kilka, a następnie na kilkanaście odrębnych władztw. Jednak pamięć o Królestwie Polskim (*Regnum Poloniae*) i godności królewskiej, której dostąpili Bolesław Chrobry, Mieszko II i Bolesław Szczodry była przechowywana przez Kościół, głównie w kręgu katedr krakowskiej, gnieźnieńskiej i poznańskiej. Szczególna rola w podtrzymywaniu tradycji o państwie polskim jako królestwie przypadła dziejopisarzom na czele z Anonimem tzw. Gallem i mistrzem Wincentym, którzy podkreślali w swych kronikach jego wielkość i potęgę za panowania pierwszych królów, a od czasów Władysława Hermana mimo utraty tytułu królewskiego przez Piastów ich władztwo uważali nadal za Królestwo Polskie⁷.

1989 (Dzieje narodu i państwa polskiego); S. Gawlas, *O kształt zjednoczonego Królestwa*, Warszawa 1996, s. 90–96; J. Wyrozumski, *Dzieje Polski piastowskiej (VIII w.–1370)*, Kraków 1999, s. 250–264, 280–302; S. Szczur, *Historia Polski. Średniowiecze*, Kraków 2002, s. 317–343; T. Jurek, E. Kizik, *Historia Polski do 1572*, Warszawa 2013, s. 257–274; A. Nowak, *Dzieje Polski*, t. 2: 1202–1340. Od rozbitcia do nowej Polski, Kraków 2015, s. 233–301;

² J. Strzelczyk, *Bolesław Chrobry*, Poznań 1999, s. 192–198; tenże, *Koronacje pierwszych Piastów*, w: *Gniezno – miasto pierwszych królów*, Katalog wystawy, red. S. Pasiciel, Gniezno 2012, s. 13–28; Z. Dalewski, *Dlaczego Bolesław Chrobry chciał się koronować na króla?*, w: *Gnieźnieńskie koronacje królewskie i ich środkowoeuropejskie konteksty*, red. J. Dobosz, M. Matla, L. Wetesko, Gniezno 2011, s. 21–41; tenże, *Koronacja Mieszka II*, w: *Historia Narrat. Studia mediewistyczne ofiarowane Profesorowi Jackowi Banaszkiewiczowi*, red. J. Sobiesiak, A. Pleszczyński, M. Tomaszek, Lublin 2012, s. 115–131.

³ G. Labuda, *Mieszko II król Polski (1025–1034). Czasy przełomu w dziejach państwa polskiego*, Kraków 1992, s. 78–134.

⁴ S. Kętrzyński, *Kazimierz Odnowiciel (1034–1058)*, w: tenże, *Polska X–XI wieku*, Warszawa 1961, s. 353–592; K. Dróżdż, *Kazimierz Odnowiciel. Polska w okresie upadku i odbudowy*, Wodzisław Śląski 2009.

⁵ K. Skwierczyński, „O majestacie królewskiej potęgi!” – koronacja Bolesława II Szczodrego, w: *Gnieźnieńskie koronacje królewskie*, s. 103–113.

⁶ M. Plezia, *Dookoła sprawy św. Stanisława. Studium źródłoznawcze*, *Analecta Cracoviensia* 11, 1979, s. 251–413; G. Labuda, *Święty Stanisław biskup krakowski, patron Polski. Śladami zabójstwa – męczeństwa – kanonizacji*, Poznań 2000, s. 13–128; N. Delestowicz, *Bolesław II Szczodry. Tragiczne losy wielkiego wojownika 1040/41-2/3 IV 1081 albo 1082*, Kraków 2016, s. 266–292.

⁷ W. Drelicharz, *Idea zjednoczenia królestwa w średniowiecznym dziejopisarstwie polskim*, Kraków 2012, s. 5–91.

KULT ŚWIĘTEGO STANISŁAWA I NARODZINY IDEI ODNOWIENIA KRÓLESTWA

Rozwój kultu biskupa-męczennika Stanisława i jego kanonizacja w 1253 r. sprzyjały narodzinom idei odnowienia Królestwa Polskiego. Znakomicie ją zaprezentował w historiograficznej wizji dziejów Polski dominikanin Wincenty z Kielczy w *Żywocie większym św. Stanisława*, napisanym ok. 1260 r.⁸ Ta wizja przeszłości została oparta przez Wincentego na fundamencie Bożego porządku. Królestwo Polskie cieszyło się potęgą i wzrostem za Bolesława Chrobrego, ponieważ był pobożny, skromny, posłuszny Bogu, popierający Kościół i szanujący duchownych. Natomiast Bolesław Szczodry z powodu grzechu zabójstwa biskupa Stanisława, bezbożności, zbezczeszczenia *królewskiego kapłaństwa* i braku rozumu sprowadził na Polskę i naród nieszczęścia. Bóg ukarał grzech monarchy pozbawiając go korony królewskiej, zaś Królestwo z Jego woli uległo podziałowi między wielu książąt i doznało ucisku oraz grabieży ze strony sąsiadów. W tym miejscu Wincenty odwołał się do nośnego wątku o posiekaniu przez Bolesława ciała zamordowanego biskupa Stanisława i cudownym zrośnięciu się wszystkich członków⁹. Kara wymierzona przez Boga za grzech króla trwa do trzeciego i czwartego pokolenia. Potem, według wizji Wincentego, przyjdzie Boże zmiłowanie, a z nim łaska odnowienia Królestwa: *w przyszłości dla jego zasług [św. Stanisława] przywróci do dawnego stanu podzielone królestwo, umocni je sprawiedliwością i prawdą, oprómeni chwałą i zaszczytem*. Po czym dominikanin dodał, że to właśnie Bóg *sam jeden wie, kiedy ma się zmiłować nad narodem i podźwignąć go z ruiny, przeto aż do naszych czasów [...] zachowuje wszystkie insygnia królewskie, a mianowicie koronę, berło i włócznię, schowane w skarbcu katedry w Krakowie, który jest stolicą i siedzibą królewską, aż przyjdzie ten, który powołany jest przez Boga tak jak Aaron i dla niego one są odłożone*¹⁰. Wincenty podkreślił w tej wizji, że to moc Boża przywróci do dawnego stanu potęgę podzielone Królestwo, które będzie oparte na fundamencie prawdy i sprawiedliwości, a dzieła odnowienia dokona władca wybrany i powołany przez Boga na wzór Aarona. Na tego Bożego pomazańca czekają przechowywane w skarbcu katedry w wawelskiej insygnia królewskie: korona, berło i włócznia, zaś jego siedzibą i stolicą Królestwa będzie Kraków¹¹. W koncepcji Wincentego odnowione Królestwo Polskie staje się aktualizacją Królestwa Bożego na ziemi, cieszącego się pełnią błogosławieństwa. Myśl historiozoficzna dominikanina posługuje się językiem biblijnym. Schemat historiozoficzny oparł Wincenty na klarownych pojęciach: grzechu i Bożej kary, zmiłowania (przebaczenia) oraz łaski. Przy ich pomocy wyjaśnił nie tylko przeszłość Polski,

⁸ *Vita s. Stanislai Cracoviensis episcopi (Vita maior) auctore fratre Vincentio de ordine fratrum praedicatorum*, wyd. W. Kętrzyński, w: *Monumenta Poloniae Historica*, t. IV, Lwów 1884, s. 391–393 (Rozdziały 26–27: „De amissione corone Polonie” i „De restauratione regni Polonie”); *Żywot większy św. Stanisława*, w: *Średniowieczne żywoty i cuda patronów Polski*, tłum. J. Pleziowa, oprac. M. Plezia, Warszawa 1987, s. 281–283; M. Plezia *Wincenty z Kielc historyk polski z pierwszej połowy XIII wieku*, „Studia Źródłoznawcze”, 7, 1962, s. 28–29; G. Labuda, Twórczość hagiograficzna i historiograficzna Wincentego z Kielc, „Studia Źródłoznawcze”, 16, 1971, s. 117–118, 135; T. Michałowska, *Średniowiecze*, Warszawa 1995, s. 179–180; W. Drelicharz, *Idea zjednoczenia królestwa*, s. 150–199.

⁹ K. Ożóg, *Kultura intelektualna Krakowa w X–XIII wieku w kontekście europejskim*, w: *Kraków w chrześcijańskiej Europie X–XIII w. Katalog wystawy*, red. E. Firlet, E. Zaitz, Kraków 2006, s. 101–103; W. Drelicharz, *Idea zjednoczenia królestwa*, s. 160–167.

¹⁰ *Żywot większy św. Stanisława*, s. 282–283.

¹¹ K. Ożóg, *Kultura intelektualna Krakowa w X–XIII wieku*, W. Drelicharz, *Idea zjednoczenia królestwa*, s. 167–180.

przede wszystkim rozbicie Królestwa, zniszczenia i najazdy obcych, ale dał nadzieję na przywrócenie jedności i odnowienie chwały i potęgi Królestwa. Ta nadzieja wyływała z rzeczywistości miłosierdzia Bożego, zasług i wstawiennictwa św. Stanisława oraz Bożego wymiaru kary (do trzeciego i czwartego pokolenia). Wobec faktu kanonizacji kara ciężąca na rodzie Piastów i narodzie polskim kończy się, dlatego łaska odnowienia Królestwa wysłużona i wyproszona przez świętego męczennika jest już bliska. Równocześnie Wincenty z Kielcy poprzez zaprezentowanie Bolesława Chrobrego jako wzorowego władcy chrześcijańskiego ukazywał przyszłym panującym w odnowionym Królestwie Polskim, że warunkiem pomyślności i potęgi państwa jest posłuszeństwo Bogu, pokora wobec Niego, sprawiedliwość, poszanowanie i popieranie Kościoła oraz duchowieństwa. Ponadto dominikanin wyeksponował rolę Krakowa jako stolicy Królestwa i siedziby króla. Jego stołeczność była od kilku pokoleń mocno utrwalona w świadomości Piastów i elit z nimi związanych, szczególnie zaś od rozporządzenia sukcesyjnego Bolesława Krzywoustego, bowiem siedzibą księcia zwierzchniego – pryncypsa – był Kraków. Dodatkowo za wyjątkowym znaczeniem krakowskiego grodu w dziele odnowienia Królestwa przemawiał fakt przechowywania insygniów królewskich, które w katedrze na Wawelu przetrwały od ostatniej koronacji Bolesława Szczodrego. Wówczas panowało przekonanie, że były to insygnia Bolesława Chrobrego, a więc pierwszego króla, twórcy *Regnum Poloniae*¹².

Do grobu św. Stanisława w katedrze wawelskiej pielgrzymowali liczni książęta piastowscy, gdzie o tej zapowiedzi odnowienia Królestwa Polskiego dla zasług św. Stanisława przez Bożego wybrańca i przeznaczonych dla niego insygniach królewskich niewątpliwie usłyszeli. W pokoleniu Piastów, które wchodziło na arenę dziejową w ostatniej ćwierci XIII w. idea odnowienia Królestwa zaczęła przybierać kształt politycznych planów u ambitniejszych książąt. Obok Henryka IV Probusa, księcia wrocławskiego, Przemysła II, księcia wielkopolskiego, Bolesława, księcia płockiego, Konrada księcia czerskiego, Henryka, księcia głogowskiego także Władysław Łokietek, syn Kazimierza księcia kujawskiego i Eufrozyny księżnej opolskiej, urodzony w 1260 r., należał do grona władców piastowskich, którzy zaczęli aspirować do tytułu królewskiego. Po śmierci swego ojca w 1267 r. Władysław znalazł się na dworze krakowskim Bolesława Wstydlwego oraz św. Kingi i tu przebywał dłuższy czas, może do osiągnięcia wieku sprawnego w roku 1274¹³. Po czym wraz z braćmi Kazimierzem i Siemowitem sprawował tzw. rządy niedzielne na Kujawach. Pod przemożnym wpływem tej niezwyklej pary książęcej kształtował się charakter młodego Władysława, jego pobożność oraz polityczne aspiracje naznaczone stołeczną rolą Krakowa i nadziejami na odnowienie Królestwa Polskiego za przyczyną św. Stanisława¹⁴.

¹² M. Rokosz, *Polskie insygnia koronacyjne w średniowiecznych fabulach*, w: *Imagines potestatis. Rytuály, symbole i konteksty fabularne władzy zwierzchniej. Polska X–XV w. z przykładem czeskim i ruskim*, red. J. Banaszekiewicz, Warszawa 1994, s. 207–227; W. Drelicharz, *Idea zjednoczenia królestwa*, s. 158–160, 170–171; P. Węcowski, *Początki Polski w pamięci historycznej późnego średniowiecza*, Kraków 2014, s. 193–202.

¹³ *Vita et miracula sancte Kyngae ducissae Cracoviensis*, wyd. W. Kętrzyński, w: *Monumenta Poloniae Historica*, t. IV, s. 723; K. Jasiński, *Rodowód Piastów małopolskich i kujawskich*, Poznań–Wrocław 2001, s. 115–118.

¹⁴ S. Gawlas, *Pobożność Władysława Łokietka*, w: *Ecclesia, regnum, fontes. Studia z dziejów średniowiecza*, red. S. Gawlas i inni, Warszawa 2014, s. 200–201.

DAŻENIA PIASTÓW DO ODNOWIENIA KRÓLESTWA POLSKIEGO
I KORONACJA PRZEMYSŁA II

Od początku lat osiemdziesiątych XIII w. najpotężniejszy z Piastów śląskich Henryk IV Probus, władający księstwem wrocławskim, starał się realizować politykę podporządkowania słabszych krewniaków na Śląsku. Dążył nawet do narzucenia zwierzchnictwa Przemysłowi II, księciu wielkopolskiemu, dawnemu przyjacielowi i zmuszenia go do ustępstw terytorialnych. W polityce międzynarodowej po śmierci w 1278 r. Przemysła Ottokara II, króla czeskiego, związał się z królem rzymskim (niemieckim) Rudolfem Habsburgiem, któremu złożył w 1280 r. we Wiedniu hołd lenny. Już wtedy podjął pierwsze zabiegi u Habsburga o polską koronę¹⁵. Aspiracje królewskie Henryka IV ponownie uwidoczniły się wyraźnie w rywalizacji o księstwo krakowsko-sandomierskie i Kraków, po bezpotomnej śmierci Leszka Czarnego, która nastąpiła 30 września 1288 r. Panowie krakowscy na czele z biskupem Pawłem z Przemankowa i kasztelanem krakowskim Sułkiem z Niedźwiedzia z rodu Starychkoni wybrali Bolesława księcia płockiego i powierzyli stołeczny zamek wspomnianemu Sułkowi¹⁶. Wydawało się, że losy krakowskiego tronu zostały definitywnie rozstrzygnięte na tej elekcji. Tymczasem do rywalizacji o Kraków stanął Henryk IV Probus i gdy jego wojsko pod wodzą Bolesława księcia opolskiego i Przemka księcia ścinawskiego pojawiło się pod Wawelem, Sułek z Niedźwiedzia z nieznanymi bliżej powodów wydał w ich ręce stołeczny gród, zaś rzeźnicy krakowscy umożliwili im zajęcie miasta. Bolesław skupił wokół siebie koalicję władców piastowskich: Władysława Łokietka, księcia brzeskiego i sieradzkiego oraz jego brata Kazimierza, władającego w Dobrzyniu i Łęczycy, Przemysła II wielkopolskiego i swego brata Konrada czerskiego. Wojska koalicji dowodzone przez Łokietka pokonały 26 lutego 1289 r. w krwawej bitwie pod Siewierzem oddziały wspomnianych wyżej książąt śląskich, sojuszników Probusa, powracające z Krakowa. W tym starciu zginął Przemek ścinawski, zaś ranny Bolesław opolski dostał się do niewoli. Zwycięski Władysław Łokietek, zdecydował się uderzyć na Kraków. Po drodze jeszcze były starcia pod Skałą, zakończone porażką i zwycięskie pod Świątkami (zapewne chodzi o Świątce pod Miechowem). Nie udało mu się zdobyć Wawelu, bronionego przez załogę śląską, ale zawładnął miastem¹⁷. Skomplikowała się też sytuacja Bolesława księcia płockiego, który wobec aspiracji swego brata Konrada czerskiego postanowił oddać mu we władanie ziemię sandomierską, co nie spodobało się panom małopolskim, którzy odstąpili od księcia płockiego i po części opowiedzieli się po stronie Łokietka. Wówczas stanęła przed nim szansa na tron krakowski¹⁸. Jednak Henryk IV Probus nie zrezygnował z dążeń do panowania w Małopolsce i zmobilizowawszy

¹⁵ R. Grodecki, *Dzieje polityczne Śląska do r. 1290*, w: *Historia Śląska od najdawniejszych czasów do roku 1400*, t. 1, red. S. Kutrzeba, Kraków 1933, s. 280–297; T. Jurek, *Plany koronacyjne Henryka Probusa*, „Wratislavia Antiqua 8, 2005, s. 13–29.

¹⁶ T. Nowakowski, *Małopolska elita władzy wobec rywalizacji o tron krakowski w latach 1288–1306*, Bydgoszcz 1992, s. 15–17.

¹⁷ *Ioannis Długossii Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae*, lib. VII–VIII, Varsaviae 1975, lib. VII, s. 256–257; *Rocznik Traski*, wyd. A. Bielowski, w: *Monumenta Poloniae Historica*, t. 2, Lwów 1872, s. 852; *Rocznik Sędziwoja*, wyd. A. Bielowski, w: tamże, s. 879; R. Grodecki, *Dzieje polityczne*, s. 316–317; A. Barciak, *Książę Przemek ścinawski i bitwa siewierska*, w: *Nihil superfluum esse. Studia z dziejów średniowiecza ofiarowane profesor Jadwidze Krzyżaniakowej*, red. J. Strzelczyk, J. Dobosz, Poznań 2000, s. 281–282; J. Tęgowski, *Zabiegi księcia kujawskiego Władysława Łokietka o tron krakowski w latach 1288–1293*, *Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie* 6, 1987, s. 51–54.

¹⁸ T. Nowakowski, *Małopolska elita władzy*, s. 17–24.

znaczną armię latem tr. wyprawił ją pod dowództwem Henryka, księcia głogowskiego na Kraków. W sierpniu mieszczanie otwarli bramy oddziałom wrocławskim i Łokietek musiał pospiesznie z pomocą franciszkanów uciekać z miasta. Zdołał jednak utrzymać się w ziemi sandomierskiej¹⁹. Henryk Probus, zdobywszy panowanie nad Krakowem „dzięki licznym wydatkom i wielkim trudom”, podjął w Rzymie starania o koronę królewską, o czym świadczy przekaz kronikarski Ottokara styryjskiego²⁰. Jednak rychła śmierć księcia 23 czerwca 1290 r. przekreśliła te dążenia²¹.

W ostatnich godzinach życia Henryka IV przy jego łóżu był arcybiskup gnieźnieński Jakub Świnka, wielki orędownik odnowienia godności królewskiej oraz obrońca polskiego Kościoła i narodu przed zagrożeniami wynikającymi z napływu niemieckich kolonistów i duchownych do Polski. To on przekonał umierającego księcia do przekazania testamentem władzy nad Krakowem Przemysłowi II, księciu wielkopolskiemu, który miałby największe szanse na połączenie pod swoją władzą najważniejszych części dawnego Królestwa i królewską koronę²². Przemysł rzeczywiście objął panowanie w ziemi krakowskiej, ale zaakceptował władzę Łokietka nad ziemią sandomierską, gdzie ten ulokował się w czasie konfliktu Henryka IV Probuse z Bolesławem, księciem płockim w 1289 r.²³ Ta decyzja nie spodobała się panom małopolskim, którzy nie chcieli podziału księstwa krakowsko-sandomierskiego i niebawem odwrócili się od Przemysła. Z kolei Władysław Łokietek z pomocą sojuszników Andrzeja III króla węgierskiego i Lwa księcia halickiego jesienią 1290 r. podjął akcję podporządkowywania północnych terenów ziemi krakowskiej graniczących z ziemią sandomierską, aspirując do opanowania Krakowa²⁴. Książę wielkopolski opuszczając Kraków we wrześniu 1290 r. zabrał ze sobą insygnia koronacyjne z katedry wawelskiej, co wskazuje na jego plany koronacyjne²⁵. W tej skomplikowanej sytuacji na polskiej arenie pojawił się Waclaw II, władca czeski, który dążył do przejęcia krakowskiej schedy po Henryku IV Probuse. Uzyskał on we wrześniu 1290 r. od Rudolfa z Habsburga, króla rzymskiego nadanie praw do księstwa krakowsko-sandomierskiego po zmarłym Probuse oraz zapis tego władztwa od swojej ciotki Gryfiny, wdowy po Leszku Czarnym. Jeszcze w 1289 r. Waclaw II zhołdował Kazimierza księcia bytomskiego, a ponadto 17 stycznia 1291 r. sprzymierzył się z Bolesławem księciem opolskim i Mieszkiem księciem cieszyńskim, którzy zobowiązali się do udzielenia Przemysłidzie pomocy w razie wyprawy zbrojnej. Do stronników czeskiego władcy należał też zapewne Przemysł książę raciborski. W obliczu przewagi Waclawa II Przemysł II w styczniu 1291 r. zrzekł się tronu krakowskiego na rzecz Przemysłidy, który objął panowanie w Krakowie i pozyskał część panów na czele z biskupem Pawłem z Przemankowa²⁶. Po układach w Lutomyślu wystawił

¹⁹ *Ioannis Dlugossii Annales*, lib. VII, s. 258; T. Nowakowski, *Stosunki między Przemysłem II a Władysławem Łokietkiem w okresie walk o Kraków po śmierci Leszka Czarnego (1288–1291)*, *Roczniki Historyczne* 54, 1988, s. 153–156; T. Jurek, *Plany koronacyjne Henryka Probuse*, s. 21.

²⁰ *Ottokars Österreichische Reimchronik*, hrsg. von J. Seemüller, Hannover 1890 (*Monumenta Germaniae Historica. Deutsche Chroniken* 5/1), s. 286–288.

²¹ K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich*, cz. 1, Wrocław 1975, s. 161–163.

²² *Schlesisches Urkundenbuch*, bearb. von W. Irgang, H. Appelt, J.J. Menzel, Bd. 5: 1282–1290, Köln 1993, nr 451; T. Jurek, *Plany koronacyjne Henryka Probuse*, s. 25–26.

²³ T. Nowakowski, *Stosunki między Przemysłem II*, s. 153–159; J. Ptak, *Walki książąt o Sandomierz w XIII wieku*, w: *Sandomierz. Miasto fascynującej przeszłości. W 730. Rocznice lokacji miejskiej*, red. F. Kiryk, R. Chyła, Kraków 2019, s. 66–67;

²⁴ T. Nowakowski, *Stosunki między Przemysłem II*, s. 158–161.

²⁵ B. Nowacki, *Przemysł II 1257–1296. Odnawiciel korony polskiej*, Poznań 1997, s. 137–138.

²⁶ B. Nowacki, *Przemysł II*, s. 132–137; L. Jan, *Václav II. Král na stříbrném trůnu 1283–1305*, Praha 2015, s. 130–132, 136–138.

1 września 1291 r. przywilej na ręce wspomnianego biskupa i panów małopolskich gwarantujący prawa i przywileje wszystkim poddanym w księstwie krakowsko-sandomierskim oraz nadawanie urzędów w obu ziemiach za radą biskupa i panów, a także wynagradzanie rycerstwa małopolskiego za wyprawy zagraniczne²⁷.

Latem następnego roku Waclaw II przystąpił do militarnej rozprawy z Władysławem Łokietkiem, który nadal władał ziemią sandomierską. Zorganizował wielką wyprawę rycerstwa krakowskiego i z posiłkami książąt górnośląskich Bolesława opolskiego, Kazimierza bytomskiego i Mikołaja opawskiego uderzył na ziemię sandomierską. Łokietek wobec przewagi militarnej zdecydował się na opuszczenie Sandomierza i podjął obronę Sieradza. Wojska Przemyślidy zdobyły Sieradz, zaś książę Władysław z bratem Kazimierzem, księciem łęczyckim dostali się do niewoli i 9 oraz 13 października 1292 r. zawarli układ z Waclawem II. Łokietek zrzekł się praw do ziemi krakowskiej i sandomierskiej na rzecz zwycięzcy oraz uznał się lennikiem władcy czeskiego z księstwa sieradzkiego i brzesko-kujawskiego. Również jego brat Kazimierz złożył hołd lenny z księstwa łęczyckiego²⁸. Klęska ta nie zniweczyła całkiem politycznych planów Łokietka względem Krakowa. Waclaw II niepodzielnie rządził Małopolską rozciągając zwierzchnictwo nie tylko nad Górnym Śląskiem, ale także nad ziemiami sieradzką i łęczycką oraz nad księstwem płockim, bowiem Bolesław II, ożeniwszy się z Kunegundą siostrą Przemyślidy w 1292 r. został jego lennikiem²⁹.

Przemysław II, mimo zrzeczenia się praw do tronu krakowskiego, nie zarzucił planów koronacyjnych i już na początku 1293 r. w Kaliszu zawarł układ z Władysławem Łokietkiem i Kazimierzem łęczyckim celem odzyskania Krakowa. Układ ten został umocniony małżeństwem Łokietka z Jadwigą, córką Bolesława Pobożnego, stryjeczną siostrą Przemysła II. Wszyscy trzej, tytułując się dziedzicami Krakowa, wystawili wspólnie przywilej dla arcybiskupa gnieźnieńskiego Jakuba Świnki z obietnicą wypłacania mu corocznie 300 grzywien z żup krakowskich. W drugim tak samo brzmiącym dokumencie wystawionym tylko przez samego Przemysła II tytułował się on księciem Wielkopolski i dziedzicem Krakowa (*dux Maioris Polonie et heres Cracovie*)³⁰. Oznaczało to wznowienie przez władcę wielkopolskiego roszczeń do tronu krakowskiego i tym samym kontynuację zabiegów o koronę. Koalicjanci nie zdecydowali się jednak na zorganizowanie wyprawy na Kraków. W następnym roku Przemysław II rozpoczął w Rzymie starania o papieską zgodę na koronację i uzyskał ją od Bonifacego VIII. Został namaszczoney i ukoronowany na króla Polski 26 czerwca 1295 r. w archikatedrze gnieźnieńskiej przez arcybiskupa Jakuba Świnke³¹. Władysław Łokietek był niewątpliwie obecny na uroczystościach koronacyjnych

²⁷ *Kodeks dyplomatyczny katedry krakowskiej św. Wacława*, wyd. F. Piekosiński, cz. 1, Kraków 1874, nr 94; L. Jan, *Václav II.*, s. 145–146.

²⁸ E. Długopolski, *Władysław Łokietek*, s. 15–17; H. Łowmiański, *Początki Polski*, t. VI/2, s. 875–878; J. Tęgowski, *Zabiegi księcia*, s. 65–66; L. Jan, *Václav II.*, s. 163–166.

²⁹ K. Jasiński, *Rodowód Piastów mazowieckich*, Poznań-Wrocław 1998, s. 19–22; L. Jan, *Václav II.*, s. 165–166.

³⁰ *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, wyd. I. Zakrzewski, t. 2, Poznań 1878 (dalej cyt.: KDW), nr 692; *Zbiór dokumentów małopolskich*, cz. 4: *dokumenty z lat 1211–1400*, wyd. S. Kuraś, I. Sułkowska-Kuraś, Wrocław 1969 (dalej cyt.: ZDM), nr 886; B. Nowacki, *Przemysław II*, s. 140–142; T. Nowakowski, *Małopolska elita władzy*, s. 100–101; K. Jasiński, *Rodowód Piastów małopolskich i kujawskich*, Poznań-Wrocław 2001, s. 122–123.

³¹ B. Nowacki, *Przemysław II*, s. 145–150; T. Jurek, *Przygotowania do koronacji Przemysła II*, w: *Przemysław II. Odnowienie Królestwa Polskiego*, red. J. Krzyżaniakowa, Poznań 1997, s. 167–180.

w Gnieźnie³². Waclaw II oficjalnie ostro zaprotestował przeciw tej koronacji, wysyłając posłów do Przemysła II z pytaniem jakim prawem dierży koronę Polski (*diadema Polonie*), skoro jest ona związana z Krakowem. Piast tym razem nie ugiął się i odmówił rezygnacji z korony³³.

Królestwo Przemysła II obejmowało tylko Wielkopolskę i Pomorze Gdańskie, ale nawiązywało ideowo do dawnego Królestwa Bolesławów i wizji z *Żywota św. Stanisława*, bowiem na pieczęci majestatycznej wykonanej w związku z tą koronacją było wyobrażenie ukoronowanego władcy z berłem w prawej i jabłkiem panowania w lewej ręce oraz legendą na awersie + S(IGILLUM) PREMISLII DEI GRACIA REGIS POLONORVM ET DUCIS POMERA(NIE), natomiast na rewersie umieszczony był ukoronowany Orzeł z głową uniesioną do góry i skierowaną w prawo z legendą z + REDDIDIT IPSE DEVS VICTRICIA SIGNA POLONIS. Tymi zwycięskimi znakami Polaków zwróconymi przez Boga były: godność królewska, korona, berło, jabłko panowania i ukoronowany Orzeł³⁴. Władza królewska Przemysła II trwała tylko kilka miesięcy, bowiem został on zamordowany w Środę Popielcową 8 lutego 1296 r. przez skrytobójców pod wodzą Jakuba Kaszuby, działających z polecenia margrabiów brandenburskich. Król został pochowany w poznańskiej katedrze³⁵.

ZMAGANIA O SUKCESJĘ PO KRÓLU PRZEMYŚLE II

W pogrzebie króla brał udział Władysław Łokietek, który zaraz po żałobnych uroczystościach został wybrany przez panów wielkopolskich z udziałem arcybiskupa Jakuba Świnki i biskupa poznańskiego Jana Gerbicza na tron po Przemyśle. Prawa Łokietka do panowania w Wielkopolsce i na Pomorzu wzmacniało jego małżeństwo z Jadwigą, córką Bolesława Pobożnego³⁶. Książę Władysław zyskał drugą szansę na osiągnięcie królewskiej korony. Na przeszkodzie stanęły jednak roszczenia Henryka, księcia głogowskiego do spadku po zamordowanym królu. Wynikały one z układu zawartego jesienią 1290 r. przez Przemysła II z księciem głogowskim, w którym zapisał mu Wielkopolskę na wypadek gdyby nie miał potomka męskiego. Natomiast władca Głogowa zapewne uznał wówczas zwierzchnictwo Piasta wielkopolskiego. Ponadto Henryk na mocy tego układu otrzymał Wschowę. Istotnym kontekstem tego układu było bliskie pokrewieństwo obu Piastów, bowiem Henryk był synem rodzonej ciotki Przemysła II³⁷. Król nie pozostawił męskiego potomka, a jedynie córkę Ryksę Elżbietę z drugiego małżeństwa z Ryksą, córką Waldemara króla szwedzkiego³⁸. Głogowczyk wystąpił więc z roszczeniami do panowania w Wielkopolsce i przygotował wyprawę zbrojną.

³² T. Jurek, *Polska droga do korony królewskiej 1295–1300–1320*, w: *Proměna středovýchodní Evropy raného a vrcholného středověku. Mocenské souvislosti a paralely*, red. M. Wihoda, L. Reitingner, Brono 2010, s. 173–174.

³³ *Petra Žitavského Kronika zbraslavská*, red. J. Emler, w; *Fontes rerum Bohemicarum*, t. IV, Praha 1882, s. 60–61; T. Jurek, *Przygotowania do koronacji*, s. 178–179; L. Jan, *Václav II.*, s. 190–196.

³⁴ O. Balzer, *Królestwo Polskie*, t. 1, s. 216–346; H. Łowmiański, *Początki Polski*, t. VI/2, s. 866–873; W. Drelicharz, *Idea zjednoczenia królestwa*, s. 269–295; T. Jurek, *Polska droga do korony*, s. 172–174.

³⁵ J. Bieniak, *Zarębowie i Nałęczę a królobójstwo w Rogoźnie*, Warszawa 2018, s. 146–154.

³⁶ K. Jasiński, *Rola polityczna możnowładztwa wielkopolskiego w latach 1284–1314*, *Roczniki Historyczne* 29, 1963, s. 229–230; T. Jurek, *Dziedzic Królestwa Polskiego książę głogowski Henryk 1274–1309*, Kraków 2006 (wyd. 2), s. 58–59; K. Jasiński, *Rodowód Piastów małopolskich i kujawskich*, s. 122–123.

³⁷ T. Jurek, *Dziedzic Królestwa Polskiego*, s. 34–40

³⁸ K. Jasiński, *Genealogia Piastów wielkopolskich. Potomstwo Władysława Odonica*, w; *Nasi Piastowie*. Kronika Miasta Poznania 1995/2, s. 55–56, 61–63.

W tej sytuacji doszło 10 marca 1296 r. do kompromisowego układu w Krzywiniu między obu książętami. Władysław Łokietek, występując z tytułem *dux Polonie, Pomoranie, Cuiavie, Lancicie ac Syradie*, uznawał prawa Henryka wynikające ze wspomnianego wyżej układu z Przemysłem II i pokrewieństwa z nim. Wielkopolska została podzielona na dwie części i ziemie za Obrą, Wartą i Notecią miały należeć do księcia głogowskiego, zaś pozostałe do Łokietka. Ponadto najstarszy syn Henryka został adoptowany przez księcia Władysława i po dojściu do lat sprawnych miał otrzymać od niego dzielnicę poznańską³⁹. Układ ten niweczył plany koronacyjne Łokietka i już niebawem był zarzewiem długiego konfliktu zbrojnego między oboma Piastami. Wojna toczyła się w latach 1297–1299 i szala zwycięstwa powoli przechylała się na stronę księcia Henryka, który w połowie 1298 r. zajął Poznań. Za Głogowczykiem w czerwcu 1298 r. opowiedział się nowy biskup poznański Andrzej Zaręba, obiecując księciu wsparcie jego dążeń do panowania nad całą Wielkopolską i Pomorzem Gdańskim oraz aspiracji do królewskiej korony. W dokumencie z 24 czerwca 1298 r. potwierdzającym wszystkie przywileje arcybiskupstwa gnieźnieńskiego, biskupstwa poznańskiego i wrocławskiego, Henryk tytułował się *dux Regni Polonie, Pomoranie, Slesie, et dominus Glogouie*⁴⁰. W toku tych zmagani zaszła poważna zmiana w sytuacji Łokietka względem Waclawa II, który odbył w Pradze 2 czerwca 1297 r. koronację na króla czeskiego. W uroczystościach koronacyjnych uczestniczył Henryk głogowski uzyskując wsparcie Przemysłidy przeciw księciu Władysławowi, ale w dwa miesiące później, 18 września 1297 r., Waclaw II zawarł układ z Łokietkiem, w którym za sumę 5000 grzywnien Piast zrzekł się ponownie praw do księstwa krakowsko-sandomierskiego⁴¹. Książę Władysław kontynuował walkę o Poznań i odzyskał go w grudniu 1298 r. W następnym roku nadal toczyła się wojna między Piastami, zaś Waclaw II zdecydował się wykorzystać ten konflikt i zmusić Łokietka do uznania zwierzchnictwa czeskiego również w Wielkopolsce i na Pomorzu Gdańskim. Pod naciskiem czeskiej dyplomacji Władysław Łokietek 23 sierpnia 1299 r. w Kłęce zobowiązał się do złożenia hołdu lennego królowi czeskiemu na Boże Narodzenie tr. ze wszystkich ziem (Wielkopolski, Pomorza Gdańskiego, Kujaw, Sieradza i Łęczycy). Układ ten przekreślał możliwość suwerennego panowania w Królestwie Polskim nie tylko Łokietka, ale także jego śląskiego konkurenta⁴². Ponadto Waclaw II podjął zabiegi dyplomatyczne w Rzymie o zgodę Stolicy Apostolskiej na koronację na króla Polski⁴³. W zaistniałej sytuacji możni wielkopolscy nie czekali na wynik konfrontacji obu Piastów, ale opowiedzieli się za Waclawem II i powołali go na tron odstępując od Władysława Łokietka. Biskup poznański Andrzej Zaręba w 1299 r. z powodu doznawanych przez Kościół poznański krzywd i szkód ze strony Władysława i jego rycerzy, przede wszystkim „bezczeszczenia cmentarzy, uciskania ubogich, wdów i sierot”, ogłosił w diecezji poznańskiej interdykt, „zabraniający sprawowania świętych

³⁹ KDW, t. 2, nr 745; E. Długopolski, *Władysław Łokietek*, s. 34–35; T. Jurek, *Dziedzic Królestwa Polskiego*, s. 59–64.

⁴⁰ KDW, t. 2, nr 787; E. Długopolski, *Władysław Łokietek*, s. 36–40; T. Jurek, *Dziedzic Królestwa Polskiego*, s. 68–78.

⁴¹ T. Jurek, *Dziedzic Królestwa Polskiego*, s. 80–81; L. Jan, *Václav II.*, s. 248–249

⁴² KDW, t. 2, nr 818; E. Długopolski, *Władysław Łokietek*, s. 40–43; T. Jurek, *Dziedzic Królestwa Polskiego*, s. 80–84; tenże, *Dyplomatyka i łowy. Za kulisami układu kłeckiego*, w: *Miasta, ludzie, instytucje, znaki. Księga jubileuszowa ofiarowana Profesor Bożenie Wyrozumskiej w 75. rocznicę urodzin*, red. Z. Piech, Kraków 2008, s. 27–41; L. Jan, *Václav II.*, s. 273–275.

⁴³ L. Jan, *Václav II.*, s. 274–275.

Ryc. 1. Władysław Łokietek. Rysunek Jana Matejki z *Pocztu królów i książąt polskich* (1890–1892 r.)

Fig. 1. Władysław Łokietek. Drawing from Jan Matejko's *Poczet królów i książąt polskich/Fellowship of the kings and princes of Poland* (1890–1892)

obrzędów” i niewątpliwie ekskomunikował księcia⁴⁴. Dowodzi to, że Łokietek nie panował już nad sytuacją wewnętrzną w Wielkopolsce i stracił oparcie w Kościele, bowiem nawet arcybiskup Jakub Świnka opowiedział się wiosną 1300 r. za wezwaniem Wacława II na tron. Przed wyprawą do Polski dla umocnienia swych praw do polskiego tronu Przemysła sprowadził przed 25 lipca 1300 r. Ryksę Elżbietę, córkę Przemysła II z dworu brandenburskiego do Pragi, aby ją poślubić⁴⁵. Następnie zorganizował wyprawę do Wielkopolski i pokonawszy nielicznych stronników księcia Władysława został ukoronowany na króla Polski w Gnieźnie w pierwszej połowie września tr. przez arcybiskupa Swinkę⁴⁶. Łokietek utracił nie tylko Wielkopolskę, Pomorze Gdańskie, ziemie sieradzka i łęczycka, ale również ojcowiznę na Kujawach i musiał udać się na wygnanie z najwierniejszymi stronnikami zostawiwszy w ukryciu w Radziejowie w domu mieszczanina Gierka swoją żonę księżną Jadwigę wraz z dziećmi⁴⁷. Wydawało się, że poniósł ostateczną klęskę i już nie wróci na scenę polityczną.

ŁOKIETKOWA DROGA OD WIELKIEJ KLĘSKI DO GODNOŚCI KRÓLEWSKIEJ

Nie wiadomo gdzie z początku książę Władysław tułał się po Europie, możliwe, że był w Rzymie w końcu roku 1300 jako pielgrzym w roku jubileuszowym. Jan Długosz na podstawie informacji z *Rocznika kapituły poznańskiej* o niegodziwościach księcia Władysława i jego rycerzy w okresie wielkopolskich rządów rozwinął wątek jego pokuty oraz nawrócenia w czasie wygnania i pobytu w Rzymie⁴⁸. Badacze przychylają się do stwierdzenia, że w 1302 r. Łokietek z pomocą Rusinów uderzył na ziemię sandomierską, ale

⁴⁴ *Rocznik kapituły poznańskiej*, w: *Roczniki wielkopolskie*, wyd. B. Kürbis, Warszawa 1962 (Monumenta Poloniae Historica, Series nova, t. VI), s. 53; *Ioannis Długossii Annales*, lib. VIII, s. 300–301, 303; K. Jasiński, *Rola możnowładztwa*, s. 234–237; J. Bieniak, *Wielkopolska*, s. 122–130.

⁴⁵ K. Jasiński, *Rodowód Piastów wielkopolskich*, s. 61–62; L. Jan, *Václav II.*, s. 276–278.

⁴⁶ *Rocznik kapituły poznańskiej*, s. 54; J. Bieniak, *Wielkopolska*, s. 130–134; T. Jurek, *W sprawie koronacji Wacława II na króla polskiego*, *Kwartalnik Historyczny* 120, 2013, s. 549–551; L. Jan, *Václav II.*, s. 279–285.

⁴⁷ *Kodeks dyplomatyczny Polski*, t. 1, wyd. L. Ryszczewski, A. Muczkowski, Warszawa 1847, nr 103; E. Długopolski, *Władysław Łokietek*, s. 47–48; J. Bieniak, *Wielkopolska*, s. 77.

⁴⁸ *Annales IX*, s. 11, 14–15, 20–22.

rycerstwo małopolskie skutecznie odparło najazd i odzyskało utracony wcześniej Lublin. Najwyraźniej nie miał on jeszcze w tej ziemi zbyt wielu swoich stronników⁴⁹. Długosz pod 1303 r. umieścił wiadomość o nieudanej próbie powrotu księcia do Polski i bezskutecznych jego zabiegach o poparcie panów i rycerstwa. Wedle tego przekazu Łokietek *potajemnie, w przebraniu zwykłego człowieka odwiedzał dwory niektórych panów polskich, o których był przekonany, że stale zachowują wobec niego szczerą wierność i przywiązanie, prosząc i błagając, by go nie opuszczali i by nie pozwolili, aby błąkał się bez celu jako wygnaniec w obcych krajach z hańbą dla jego rodu i narodu polskiego*. Nie udało mu się jednak uzyskać od nich wsparcia i wówczas *schronił się w nieznanym, ukrytym w gęstwinie leśnej miejscu z obawy przed zdradą i ujęciem przez starostę krakowskiego Oldřicha (Ulryka) z Boskovic, któremu Wacław II miał wydać rozkaz pochycenia księcia, schronił się na Węgry z garstką ludzi*⁵⁰. Ta relacja krakowskiego historiografa z XV w., oparta na jakiejś bliżej nie znanej tradycji, dała asumpt późniejszym dziejopisarzom do rozwijania opowieści o ukrywaniu się Łokietka w ojcowskich grotach przed czeskimi wojskami⁵¹. Nie zachowały się jednak bezpośrednie źródła z początku XIV w. oświetlające ten epizod w życiu księcia. Warto jednak zaznaczyć, że wspomniany starosta pełnił swój urząd w ziemiach krakowskiej i sandomierskiej w 1303 r. i 14 lipca tr. wystawił dokument potwierdzający sprzedaż wsi Trąbki i Darczyce przez Paszka z Przemankowa biskupowi krakowskiemu Janowi Muskacie⁵². Można jednak uznać za historycznie bardzo prawdopodobną sekretną działalność Władysława Łokietka dla pozyskania stronników w Małopolsce, a więc także w pobliżu Krakowa, w tym Ojcowa oraz królewski rozkaz walki z nim⁵³. Za dyskusyjny uważam pogląd odnoszący epizod ojcowski księcia Władysława do wydarzeń z wiosny 1306 r., kiedy Łokietek dysponując znacznymi siłami posiadał w swych rękach ziemię sandomierską i dużą część ziemi krakowskiej⁵⁴. W dalszej części swej relacji Długosz poinformował o pobycie wygnanca na Węgrzech i jego związkach z potężnym możnowładcą górnowęgierskim Amadejem z rodu Aba⁵⁵.

W rok po koronacji gnieźnieńskiej Wacław II uwikłał się w międzynarodowy konflikt o tron węgierski po śmierci ostatniego Arpada, króla Andrzeja III. Przemysłida władając w Czechach i Polsce usiłował zdobyć Królestwo Węgierskie dla swego syna Wacława III, który mając poparcie znacznej części duchowieństwa i panów węgierskich został koronowany 27 sierpnia 1301 r. na króla Węgier w Białogrodzie Królewskim i przyjął imię Władysława V. Rozpoczął on panowanie w Budzie, ale część elity węgierskiej była przeciwna kandydaturze czeskiej i opowiedziała się po stronie Karola Roberta z linii neapolitańskiej Andegawenów, który po swojej babce Marii miał prawa do sukcesji po Arpadach. Jego kandydaturę poparł też papież Bonifacy VIII. Doszło do rywalizacji

⁴⁹ T. Nowakowski, *Małopolska elita władzy*, s. 102.

⁵⁰ *Roczniki IX*, s. 24–25; *Annales IX*, s. 20–21.

⁵¹ H. Samsonowicz, *Łokietek w grotach Ojcowa*, w: *Podróże po historii. Studia z dziejów kultury i polityki europejskiej ofiarowane profesorowi Stanisławowi Grzybowskiemu*, red. F. Leśniak, Kraków 2000, s. 76–82.

⁵² *Kodeks dyplomatyczny katedry krakowskiej*, cz. 1, nr 112; T. Nowakowski, *Małopolska elita władzy*, s. 61.

⁵³ T. Nowakowski, *Małopolska elita władzy*, s. 61; L. Jan, *Václav II.*, s. 319; M. Rokosz, *Historyczne przesłanki ojcowskiego podania o Łokietku*, w: *Polonia Minor Medii Aevi*, red. Z. Woźniak, J. Gancarski, Kraków-Krosno 2003, s. 541–549.

⁵⁴ E. Długopolski, *Władysław Łokietek*, s. 65; J. Baszkiewicz, *Polska czasów Łokietka*, s. 90; M. Wojenka, *Jaskinie Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej w średniowieczu. Wstęp do problematyki*, *Prądnik. Prace i Materiały Muzeum im Prof. Władysława Szafera* 22, 2012, s. 32–33; tenże, *Władysław Łokietek i jaskinie Ojcowa*, w: *Studia nad dawną Polską*, t. 5, red. T. Sawicki, Gniezno 2017, s. 73–86

⁵⁵ *Annales IX*, s. 20–22.

Ryc. 2. Maria Butowt-Andrzejkovicz, *Łokietek w grocie ojcowskiej*, „Tygodnik Ilustrowany” 1883 r., nr 27 s. 12

Fig. 2. Maria Butowt-Andrzejkovicz, *Łokietek w grocie ojcowskiej*, „Tygodnik Ilustrowany” 1883, no. 27 p. 12

o tron węgierski. Zbrojna wyprawa Wacława II w 1304 r. na Węgry, mająca na celu pokonanie przeciwników jego syna zakończyła się niepowodzeniem, co spowodowało wycofanie się Przemysłidów z terytoriów węgierskich. Ostatecznie po śmierci Wacława II jego syn przelał swoje prawa do korony węgierskiej na księcia dolnobawarskiego Ottona III Wittelsbacha⁵⁶. Ten konflikt stał się nową szansą dla Łokietka, bowiem wspierany finansowo i militarnie przez potężnego i bardzo wpływowego na Górnych Węgrzech palatyna węgierskiego Amadeja, kontrolującego węgierski handel miedzią, podjął zimą 1304/1305 r. walkę przeciw panowaniu Wacława II w ziemi sandomierskiej. Dzięki tej pomocy książę Władysław mógł skutecznie opanować Wiślicę, a następnie kontynuować zmagania o władzę w Małopolsce do 1306 r.⁵⁷ Wedle tradycji w kolegiacie wiślickiej przed wizerunkiem Matki Bożej modlił się o Jej opiekę i pomoc w usunięciu Przemysłidy z Polski. Powrót ułatwiło mu rodzące się po 1303 r. niezadowolenie części elity małopolskiej z rządów Wacława II, spowodowane jej znacznym zmarginalizowaniem w ramach Królestwa Polskiego. Nie bez znaczenia była też działalność biskupa Jana Muskaty, jako starosty królewskiego w okresie od wiosny 1304 r. do końca tr. i ponownie od wiosny

⁵⁶ L. Jan, *Václav II.*, s. 300–359.

⁵⁷ ZDM, cz. IV, nr 889; E. Długopolski, *Władysław Łokietek*, s. 57–58; T. Jasiński, *Handel miedzią węgierską a restytucja rządów Władysława Łokietka w Polsce (1304-1312)*, *Roczniki Historyczne* 84, 2018, s. 132–133.

1305 r. do sierpnia 1306 r., oskarżanego potem o liczne nadużycia⁵⁸. W 1305 r. Władysław Łokietek zmobilizował do walki z czeskimi rządami swoich stronników na Kujawach, w ziemiach sieradzkiej i łęczyckiej, którzy opanowali te terytoria z wyjątkiem niektórych grodów. Świadczy o tym m. in. ośmiomiesięczny rozejm zawarty w Toruniu 26 stycznia 1306 r. między stronnikami księcia Władysława na Kujawach brzeskich i Przemysłem księciem inowrocławskim a starostą Waclawa II w Wielkopolsce Pawłem z Paulštejnu⁵⁹. Zasadniczy zwrot w sytuacji politycznej Polski nastąpił po zgonie obu Przemyslidów. Waclaw II zmarł śmiercią naturalną 21 czerwca 1305 r., zaś jego jedyny sukcesor Waclaw III został zamordowany 4 sierpnia 1306 r. w Ołomuńcu w drodze do Polski⁶⁰. Wówczas panowie krakowscy dokonali 1 września 1306 r. elekcji księcia Władysława i objął on panowanie na Wawelu. Również miasto Kraków otwarło mu bramy, otrzymując w zamian wielkie przywileje⁶¹. Łokietkowi podlegały już wówczas Kujawy oraz ziemie sieradzka i łęczycka, a także jego władzę uznano na Pomorzu Gdańskim. Natomiast Wielkopolskę z Poznaniem zajął Henryk książę głogowski, który wystąpił ponownie z roszczeniami do Królestwa Polskiego i przyjął tytuł *haeres Regni Poloniae*, podkreślając swoje aspiracje do korony w konkurencji z Łokietkiem⁶².

Sytuacja księcia Władysława po 1306 r. była bardzo trudna ze względu na konflikty w Małopolsce z biskupem Janem Muskatą i Krakowem oraz innymi miastami, a także z powodu agresji brandenburskiej na Pomorze Gdańskie, co uniemożliwiało mu starania o królewską koronę. Jednak w swojej tytulaturze używał od 1306 r. tytułów: *haeres Regni Poloniae* (tak jak jego konkurent Henryk) i *verus haeres totius Regni Poloniae*⁶³. Władca z pomocą rycerstwa i możnych krakowskich zdołał poskromić aspiracje Muskaty do własnego księstwa terytorialnego oraz niesłuchanie groźny w latach 1311–1312 bunt miast Krakowa, Sandomierza, Wieliczki i Miechowa, których mieszczanie dążyli do obalenia Łokietka. Natomiast nie udało mu się utrzymać Pomorza Gdańskiego, które zagarnęli w 1308 i 1309 r. wezwani na pomoc przeciw Brandenburczykom Krzyżacy⁶⁴. Do tego na arenie międzynarodowej roszczenia do tronu polskiego po Przemyslidach podnosił Jan Luksemburski, król czeski od 1310 r., używając tytułu *rex Poloniae*⁶⁵. Droga Władysława Łokietka do korony królewskiej wymagała więc przewyciężenia wielu przeszkód. Niezadowolone Wielkopolan z rządów synów Henryka księcia głogowskiego (zm. 1309)

⁵⁸ *Monumenta Poloniae Vaticana*, red. J. Ptaśnik, t. 3, Cracoviae 1914, nr 121, s. 78–95; T. Nowakowski, *Małopolska elita władzy*, s. 106–109; T. Pietras, „Krwawy wilk z pastorałem”. *Biskup krakowski Jan zwany Muskatą*, Warszawa 2001, s. 61–86; S. Gawlas, „*Verus heres*”. *Z badań nad świadomością polityczną obozu Władysława Łokietka w początku XIV wieku*, *Kwartalnik Historyczny* 95, 1988, s. 80–94; por. T. Jurek, *Polska pod rządami obcego króla. Rządy czeskie w latach 1291–1306*, w: *Król w Polsce XIV i XV wieku*, red. A. Marzec, M. Wilamowski, Kraków 2006, s. 187–220.

⁵⁹ J. Bieniak, *Wielkopolska*, s. 27–49, 55–61, 104–121, 273–277

⁶⁰ L. Jan, *Václav II.*, s. 364–374.

⁶¹ J. Wyrozumski, *Dzieje Krakowa. Kraków do schyłku wieków średnich*, Kraków 1992, s. 200–201, 212–215; T. Jasiński, *Handel miedzią*, s. 95–96.

⁶² J. Bieniak, *Wielkopolska*, s. 147–218, 276–277; T. Jurek, *Dziedzic Królestwa Polskiego*, s. 111–116, 119–132.

⁶³ A. Adamska, *Arengi w dokumentach Władysława Łokietka. Formy i funkcje*, Kraków 1999, s. 36–37; S. Gawlas, „*Verus heres*”, s. 77–103.

⁶⁴ E. Długopolski, *Władysław Łokietek*, s. 75–128, 138–164; J. Wyrozumski, *Dzieje Krakowa*, s. 199–211; T. Pietras, „*Krwawy wilk z pastorałem*”, s. 87–104; B. Śliwiński, *Pomorze Wschodnie w okresie rządów księcia polskiego Władysława Łokietka w latach 1306–1309*, Gdańsk 2003.

⁶⁵ B. Nowacki, *Czeskie roszczenia do korony w Polsce w latach 1290–1335*, Poznań 1987, s. 74–81; L. Bobková, *Jan Lucemburský. Otec slavného syna*, Praha 2018, s. 85.

skłoniło ich do wystąpienia przeciw Głogowczykom i elekcji Łokietka, co umożliwiło mu na początku 1314 r. włączenie Wielkopolski do swego władztwa⁶⁶. Następnie przyszła kolej na ustabilizowanie sytuacji wewnętrznej oraz porozumienie z przebywającym na wygnaniu biskupem krakowskim Janem Muskatą, który wrócił do swojej diecezji pogodzony z księciem w 1317 r.⁶⁷

W dokumentach Władysława Łokietka po 1313 r. mocniej są podkreślane jego aspiracje do godności królewskiej, zaś na pieczęci pieszej, wtedy używanej, znajduje się wyobrażenie monarchy w mitrze książęcej z chorągwią i tarczą herbową na której widnieje ukoronowany Orzeł⁶⁸. Powoli tworzył się sprzyjający klimat dla podjęcia starań o królewską koronę w Stolicy Apostolskiej. W tej sprawie książę zwołał w czerwcu 1318 r. do Sulejowa ogólnopolski zjazd (wiec). Uczestniczyli w nim dostojnicy świeccy i duchowni ze wszystkich niemal ziem państwa. Omawiano na nim kwestię starań o królewską koronę dla polskiego władcy. Na tym wiecu w imieniu całego społeczeństwa polskiego została przygotowana przez polski episkopat suplika do papieża Jana XXII z usilną prośbą o koronę dla Łokietka⁶⁹. Podkreślono w niej, że Polska wiele wycierpiała z powodu braku króla oraz że podlega ona Stolicy Apostolskiej i na znak tego uiszcza świętopietrze (denar św. Piotra). Ponadto eksponowano w suplice najazdy ze strony pogan i schizmatyków na Polskę, które powstrzymał dopiero Łokietek, ratując królestwo przed ostateczną ruiną⁷⁰. Do Awinionu z tą petycją został wysłany biskup włocławski Gerward z grupą duchownych. Ich zabiegi w Stolicy Apostolskiej o koronę dla księcia Władysława trafiły jednak na przeciwdziałanie dyplomatów Jana Luksemburskiego⁷¹. Ostatecznie papież oficjalną bullą z 20 sierpnia 1319 r. odniósł się z życzliwością do całej sprawy, podkreślając, że *król [czeski] w tymże Królestwie Polskim żadnego prawa własności czy posiadania nie zdołał dla siebie dochodzić, gdy pełne prawo wspomnianemu księciu [tj. Władysławowi] jako tegoż królestwa przyrodzonemu panu i prawowitemu dziedzicowi w tymże królestwie przysługuje*. Jednak papież nie zajął oficjalnie jednoznacznego stanowiska pisząc dyplomatycznie: *na razie wstrzymaliśmy się od tego poparcia, o które proszono; skoro nie mamy zamiaru czynić przez to żadnego uszczerbku waszemu prawu i innych wspomnianych proszących, możecie raczej z niego korzystać tak, jak i kiedy będziecie uważali to za stosowne, byleby jednak nie naruszyć prawa kogokolwiek drugiego*⁷². Natomiast w dwóch listach sekretnych skierowanych jeszcze tego dnia do Władysława Łokietka i arcybiskupa Janisława jednoznacznie zgodził się na koronację królewską władcy polskiego i tak napisał do Łokietka: *nadto zbadawszy pilnie sprawę, w której prałaci i kler oraz niektórzy ze szlachty Polski skierowali czcigodnego naszego brata G[erwarda] biskupa*

⁶⁶ T. Jurek, *Dziedzic Królestwa Polskiego*, s. 212–224.

⁶⁷ T. Pietras, „*Krwawy wilk z pastorałem*”, s. 109–115.

⁶⁸ A. Adamska, *Arengi w dokumentach Władysława Łokietka*, s. 121–122; Z. Piech, *Ikongrafia pieczęci Piastów*, Kraków 1993, s. 148–150, 217–218.

⁶⁹ J. Bieniak, *Wiec ogólnopolski w Żarnowie 3–7 czerwca 1319 r. a geneza koronacji Władysława Łokietka*, *Przegląd Historyczny* 64, 1973, s. 469–478.

⁷⁰ *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia*, red. A. Theiner, t. 1, Romae 1860, nr 226; W. Abraham, *Stanowisko kurii papieskiej wobec koronacji Łokietka*, w: *Księga pamiątkowa Uniwersytetu Lwowskiego ku czci 500 rocznicy fundacji jagiellońskiej Uniwersytetu Krakowskiego*, Lwów 1900, s. 14–15.

⁷¹ *Annales IX*, s. 101–102; W. Abraham, *Stanowisko kurii papieskiej*, s. 17–18; J. Šusta, *České dějiny*, Dílu II, Část 2: *Král cizinec*, Praha 1939, s. 424–429; J. Maciejewski, *Działalność kościelna Gerwarda z Ostrowa, biskupa włocławskiego w latach 1300–1323*, Bydgoszcz 1996, s. 128–132.

⁷² *Vetera Monumenta Poloniae*, t. 1, nr 226; *Annales IX*, s. 102–104; *Roczniki IX*, s. 126–129; W. Abraham, *Stanowisko kurii papieskiej*, s. 28.

włocławskiego, oddawcę obecnego pisma do Stolicy Apostolskiej, po pilnej naradzie, jaką odbyliśmy nad jej załatwieniem, o ile z Bogiem mogliśmy, zgodziliśmy się na ich życzenia, jak to możesz zobaczyć w piśmie apostolskim skierowanym do arcybiskupa i jego sufraganów⁷³. Krakowski dwór uznał te oświadczenia Jana XXII za jednoznaczne przyzwolenie na koronację księcia Władysława bez względu na roszczenia Jana Luksemburskiego. W tym czasie rozgrywał się w Rzeszy wielki konflikt o zasięgu europejskim o tron rzymski między Ludwikiem IV Wittelsbachem a Fryderykiem Pięknym Habsburgiem. Jan Luksemburski był sojusznikiem Ludwika, zaś papież Jan XXII zachowywał formalnie neutralność, ale sprzyjającą Habsburgowi. Dlatego moment koronacji Władysława był dobrze wybrany, bowiem uniemożliwiał Luksemburgowi, tytułującemu się królem Polski, poważniejszą akcję dyplomatyczną na forum międzynarodowym⁷⁴.

Rozpoczęły się przygotowania do koronacji. Koniecznością było sporządzenie nowych insygniów królewskich, bowiem poprzednie zostały wywiezione przez Wacława II do Pragi. Wykonano więc koronę, berło, jabłko panowania, zaś mieczem koronacyjnym stał się „Szczerbiec”, powstały prawdopodobnie w połowie XIII w. i należący do księcia wielkopolskiego Bolesława Pobożnego, ojca Jadwigi Łokietkowej⁷⁵. Decyzję o wyborze katedry krakowskiej jako miejsca koronacji podjął władca po naradzie w gronie dostojników świeckich i duchownych na czele z arcybiskupem gnieźnieńskim Janisławem. Romańska katedra na Wawelu była nadwyreżona po pożarze z 1305 (1306) r., ale nie stanowiło to najwyraźniej poważniejszej przeszkody dla odprawienia uroczystości koronacyjnych. Historycy wskazywali różne powody przeniesienia miejsca koronacji z Gniezna do Krakowa, podkreślając przede wszystkim tradycję o stołecznej roli Krakowa „jako siedziby króla” (dał temu szczególnie wyraz dominikanin Wincenty z Kielcy o czym była mowa wyżej), patronat św. Stanisława nad dziełem zjednoczenia Królestwa i to, że główne zaplecze polityczne monarchy znajdowało się w Małopolsce, a w końcu roszczenia luksemburskie⁷⁶.

CEREMONIA KORONACJI WŁADYSŁAWA ŁOKIETKA W KATEDRZE KRAKOWSKIEJ 20 STYCZNIA 1320 ROKU

Duchowny związany z katedrą zanotował w jej *Kalendarzu* to doniosłe wydarzenie pod datą 20 stycznia we wspomnienie świętych męczenników Fabiana i Sebastiana w związku, ale bardzo treściwy sposób: *Dux Wladislaus dictus Loketcho coronatur in regem Polonie in ecclesia Cracouiensi cathedrali per Janizlaum archiepiscopum Gneznensem apostolica auctoritate anno Domini MCCCXX (Książę Władysław zwany Łokietkiem został ukoronowany na króla Polski w krakowskim kościele katedralnym przez Janisława*

⁷³ W. Abraham, *Stanowisko kurii papieskiej*, s. 33–34 (Dodatek nr II, III); E. Długopolski, *Władysław Łokietek*, s. 194–196.

⁷⁴ W. Abraham, *Stanowisko kurii papieskiej*, s. 20–24; L. Bobková, *Jan Lucemburský*, s. 131–141.

⁷⁵ O. Balzer, *Skarbiec i archiwum koronne w dobie przedjagiellońskiej*, Lwów 1917, s. 74–85; M. Rożek, *Polskie koronacje i korony*, Kraków 1987, s. 47–48, 77–79; T. Jurek, *Polska droga*, s. 188–189.

⁷⁶ G. Labuda, *Przeniesienie koronacji królewskich z Gniezna do Krakowa*, w: *Cracovia, Polonia, Europa. Studia z dziejów średniowiecza ofiarowane Jerzemu Wyrozumskiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin i czterdziestolecie pracy naukowej*, red. W. Bukowski i inni, Kraków 1995, s. 47–59; Z. Dalewski, *Władza – przestrzeń – ceremonia. Miejsce i uroczystość inauguracji władcy w Polsce średniowiecznej do końca XIV wieku*, Warszawa 1996, s. 92–93; J. Nikodem, *Krakowska koronacja Władysława Łokietka*, w: *Gnieźnieńskie koronacje królewskie i ich środkowoeuropejskie konteksty*, red. J. Dobosz, M. Matla, W. Wetesko, Gniezno 2011, s. 273–284; T. Jurek, *Polska droga*, s. 187–188.

arcybiskupa gnieźnieńskiego na mocy postanowienia apostolskiego w roku Pańskim 1320)⁷⁷. Inny anonimowy dziejopisarz w *Spominkach gnieźnieńskich* podał pod tą samą datą następującą zapiskę: *Item in anno MCCCXX coronatus et unctus in regem Poloniae dux Wladislaus XIII Kalendas Februarii (Książę Władysław został ukoronowany i namaszczony na króla Polski w XII kalendy lutego)*⁷⁸. W ten sposób zostały uwypuklone dwa obrzędy namaszczenia i koronacji stanowiące istotę rytuału koronacyjnego⁷⁹. Łokietek stawał się pomazańcem Bożym – królem sprawującym władzę w Królestwie Polskim z łaski Bożej (*Dei gratia*). Krakowski duchowny podkreślił, że koronacji dokonał Janisław arcybiskup gnieźnieński *apostolica auctoritate*, tj. na mocy postanowienia apostolskiego⁸⁰. Przywołanie zgody papieskiej na koronację Władysława Łokietka miało niezwykle ważne znaczenie dla podkreślenia legalności jego tytułu królewskiego.

W ceremonii koronacji Władysława Łokietka został najpewniej zastosowany przez arcybiskupa Janisława oraz towarzyszących mu biskupów „porządek koronacyjny” („*ordo coronandi*”) z *Pontyfikału* Wilhelma Duranda, biskupa Mende (zm. 1296 r.). Był on rozpowszechniony w kurii papieskiej w Awinionie i stamtąd mógł go przywieźć do Polski biskup Gerward⁸¹. Według tego *Pontyfikału* ceremonię koronacyjną poprzedzał trzydniowy post kandydata do tronu. Nie wiemy czy to już Łokietek zapoczątkował tradycję pokutnej pielgrzymki na Skałkę na miejsce męczeństwa św. Stanisława w przeddzień uroczystości koronacyjnych, czy też narodziła się ona dopiero w XV w. w związku z koronacją Władysława Warneńczyka⁸². W dniu uroczystości arcybiskup Janisław wraz z biskupami Janem Muskatą krakowskim, Domaratem poznańskim i Gerwardem wrocławskim procesyjnie wprowadzili Władysława do katedry. Następnie biskupi zwracali się w imieniu Kościoła do arcybiskupa, przewodzącego celebracji z prośbą o przeprowadzenie koronacji⁸³. W odpowiedzi arcybiskup upewniał się, czy przedstawiany przez nich kandydat rzeczywiście zasługuje na godność królewską i pouczał go o obowiązkach króla w stosunku do Boga, Kościoła i poddanych. Po czym władca składał przysięgę zobowiązując się do sprawowania sprawiedliwych rządów, zachowania przywilejów Kościoła i okazywania należnego szacunku możliwym duchownym i świeckim. Po przysiędze władca kładł się krzyżem (*prostratio*) przed ołtarzem w czasie śpiewu *Litanii do Wszystkich Świętych*, kończącej się błogosławieństwami. Po nich następował obrzęd namaszczenia świętymi olejami monarchy. Arcybiskup namaszczał mu prawe ramię i jego plecy między łopatkami. Po akcie pomazania władca udawał się do zakrystii, gdzie ubierano go w szaty królewskie i arcybiskup rozpoczął Mszę św. W jej trakcie po *graduale* (psalmie responsoryjnym) arcybiskup wręczał królowi insygnia, poczynając od nagiego miecza (Szczerbca), który następnie schowany do pochwy był przypasowywany monarsze (przy słowach modlitwy *Accipe gladium*). Ten wydobywał miecz z pochwy i wykonywał kilka cięć w powietrzu

⁷⁷ *Najdawniejsze roczniki krakowskie i kalendarz*, wyd. Z. Kozłowska-Budkowa, Warszawa 1978 (Monumenta Poloniae Historica, Series nova, t. V), s. 116.

⁷⁸ *Roczniki wielkopolskie*, s. 98.

⁷⁹ A. Gieysztor, *Spektakl i liturgia – polska koronacja królewska*, w: tenże, *Władza, symbole i rytuały*, red. P. Mrozowski, P. Tyszka, P. Węcowski, Warszawa 2016, s. 29–47; tenże, *Rola gestu w ceremonii koronacyjnej w Polsce średniowiecznej*, w: tamże, s. 49–60.

⁸⁰ *Najdawniejsze roczniki krakowskie*, s. 116; por. *Annales IX*, s. 107–109.

⁸¹ Z. Dalewski, *Władza – przestrzeń – ceremoniał*, s. 162–163.

⁸² Z. Dalewski, *Władza – przestrzeń – ceremoniał*, s. 184–185; por. A. Gieysztor, *Spektakl i liturgia*, s. 33–34.

⁸³ *Annales IX*, s. 108; Opis ceremonii za: Z. Dalewski, *Władza – przestrzeń – ceremoniał*, s. 153–154; por. A. Gieysztor, *Spektakl i liturgia*, s. 32–46; tenże, *Rola gestu*, s. 50–60.

(w kształcie krzyża) i chował go do pochwy. Potem arcybiskup z asystującymi biskupami dokonywał właściwego obrzędu koronacji, tj. nałożenia korony na głowę władcy. Ostatnimi wręczanymi insygniami było berło i jabłko panowania, po czym arcybiskup przy słowach modlitwy przeprowadzał intronizację króla. Hymn *Te Deum* i błogosławieństwa kończyły tę fazę ceremonii, a potem była kontynuowana liturgia Mszy św. koronacyjnej.

Jan Długosz w *Rocznikach* podał, że również 20 stycznia na królową ukoronowano Jadwigę, żonę Władysława Łokietka⁸⁴. Ponadto dziejopis przekazał, że nazajutrz po koronacji Łokietek *odziany po królewsku* przybył z dostojnikami z Wawelu do Krakowa najpierw okrążywszy miasto, a potem zasiadł na przygotowanym tronie i odebrał hołd oraz przysięgę wierności *dobrowolnie złożoną przez mieszczan*⁸⁵.

Na awersie królewskiej pieczęci majestatycznej Władysława Łokietka wykonanej z okazji koronacji znajduje się wyobrażenie władcy na tronie w długiej szacie i długim płaszczu, który w prawej ręce dzierży berło zwieńczone trzema kulkami, a w lewej jabłko panowania zwieńczone krzyżem, zaś na jego głowie z długimi włosami spoczywa korona. W legendzie umieszczony był napis: + WLADISLAVS DEI GRA(TIA) REX POLONIE CRACOUIE SA(N)DOMIR(IE) SIRAD(IE) LANCI(CI)E CUIAVIE. Natomiast na rewersie umieszczony został Orzeł w koronie z rozpostartymi skrzydłami z głową uniesioną lekko w górę skierowaną w prawą stronę. Legenda brzmi + S(IGILLUM) WLADISLAI DEI GR(ATI)A REG(IS) POLONIE CRACOVIE SA(N)DOMIR(IE) SIRAD(IE) LA(N)CIC(IE) CVIA(VIE)⁸⁶. Koronacja Łokietka w katedrze wawelskiej, stanowiącej centrum kultu św. Stanisława, podkreślała jego patronat nad odrodzonym Królestwem Polskim. Symbolicznym tego wyrazem był złoty floren wyemitowany w 1330 r., na którego awersie znajdowało się wyobrażenie króla na majestacie z insygniami władzy z napisem w otoku: WLADISLAVS DI REX, zaś na rewersie umieszczona była postać stojącego biskupa w stroju pontyfikalnym, w geście błogosławieństwa z legendą S STANISLAVS POLE⁸⁷.

Koronacja podkreślała suwerenność Królestwa Polskiego. W ówczesnym powszechnym przekonaniu król jako pomazaniec Boży stawał się obrazem Boga (*rex imago Dei*), powołanym do sprawiedliwego rządzenia powierzonym sobie ludem z Jego łaski (*Dei gratia*) oraz do prowadzenia swoich poddanych do zbawienia. Król był głową Królestwa (*caput Regni*) pojmowanego na kształt ciała (*corpus*)⁸⁸. Władza królewska Władysława Łokietka umocowana w Bogu stawała się więc najważniejszym zwornikiem wspólnoty państwowej (*Regnum Poloniae*) i narodowej. W świetle historiozoficznej myśli dominikanina Wincentego, Władysław Łokietek został powołany przez Boga dla odnowienia Królestwa Polskiego, które dokonało się z woli Bożej za przyczyną świętego męczennika Stanisława, patrona Polski. Już przez współczesnych koronacja wawelska Łokietka była uważana za koniec rozbicia monarchii, bowiem anonimowy annalista w *Roczniku małopolskim* na cześć o śmierci monarchy stwierdził, że Władysław *coronam filio suo Cazimiro et eius successoribus feliciter dereliquit (koronę swojemu synowi Kazimierzowi i jego sukcesorom*

⁸⁴ Annales IX, s. 108; *Rocznik Traski*, s. 859.

⁸⁵ Annales IX, s. 108; A. Gieysztor, *Spektakl i liturgia*, s. 45.

⁸⁶ Z. Piech, *Ikonografia pieczęci Piastów*, s. 151, 252.

⁸⁷ Z. Piech, *Symbole władcy i państwa*, s. 138; B. Paszkiewicz, *Mennictwo Władysława Łokietka*, *Wiadomości Numizmatyczne* 30, 1986, z. 1–2, s. 80–83.

⁸⁸ W. Berges, *Die Fürstenspiegel des hohen und späten Mittelalters*, Leipzig 1938, s. 24–34; T. von Struve, *Die Entwicklung der organologischen Staatsauffassung im Mittelalter*, Stuttgart 1978, s. 149–288; J.-P. Roux, *Król, mity i symbole*, przekł. K. Marczewska, Warszawa 1998, s. 225 i nn.; E.H. Kantorowicz, *Dwa ciała króla. Studium ze średniowiecznej teologii politycznej*, przekł. M. Michalski, A. Krawiec, Warszawa 2007, s. 72 i nn.

szczęśliwie pozostawił)⁸⁹. Na miejsce wiecznego spoczynku wybrał król Władysław katedrę krakowską, która od jego czasów stała się zarówno miejscem koronacji władców Polski jak i ich nekropolią. Władysław Łokietek trwale odnowił suwerenne Królestwo Polskie, a tytuł królewski i insygnia koronacyjne pozostawił swoim sukcesorom na kilka następnych wieków. Jego pełne zmagania i trudów panowanie zapoczątkowało przyszły rozwój i rozkwit polskiego państwa.

SUMMARY

The article presents the long process of restoration of the Kingdom of Poland in 1288–1320. The author first presents the birth of the idea of restoring the Kingdom of Poland in connection with the canonization of St. Stanisław, the bishop of Kraków and martyr in 1253, and then the political aspirations of several princes of the Piast Dynasty to the throne of Kraków after the death of Leszek the Black in 1288. The author presents in more detail the struggles for the capital city of Kraków among the Prince of Wrocław Henryk IV Probus, the Duke of Płock Bolesław II, the Duke of Kuyavia Władysław Łokietek, the Duke of Greater Poland Przemysł II, and Wenceslaus II of the Czech Přemyslid Dynasty. In this context, the coronation plans of Henryk Probus and the royal coronations in Gniezno of Przemysł II in 1295 and Wenceslaus II in 1300 are discussed. The author presents in detail the long-term efforts of Władysław Łokietek to take the throne of Kraków (1289–1292 and 1302–1306), his rule in Greater Poland and Gdańsk Pomerania (1296–1300), marked by conflicts with Henry Duke of Głogów, and his struggles with Wenceslaus II and Wenceslaus III (1304–1306) over the reign of Poland, as well as the road of this Piast to the permanent restoration of the Polish Kingdom and his royal coronation in Krakow on January 20, 1320.

⁸⁹ *Rocznik małopolski*, wyd. A. Bielowski, w: *Monumenta Poloniae Historica*, t. 3, Lwów 1878, s. 198. W nieco zmienionej wersji ta sama nota w *Roczniku Traski*, s. 859.